

1980 SONRASI DÖNEMDE MARJ DIŞI GÜNDELİK YAŞAMIN DÜZENE EKLEMLENMESİ: KADIKÖY AKMAR PASAJI GENÇLİĞİ

İnci Yavuz

“Tecrit edilmiş dünyalar, her zaman kendi hakim üsluplarını moda akımına katmıştır. Marjinal gruplar -siyahlar, Porto Rikolular, eşcinseller- geleneksel kültürün dışında tutulur ve bu yüzden de başka hiçbir yerde bir benzeri olmayan kendi bakışlarını geliştirirler. O noktada bunların ilerici olduğunu, otantik olduğunu, tarihsel bir anlam taşıdığını söyleyebilirsiniz. O ilerici içeriğin bir kısmı, onu alıp giyen insanlarla çelişkiye düşse bile, toplumsal basamaklarını tırmanmayı başarır.”

Andrew Kopkind (Dressing Up, 1979)

1980’ler, hem dünyada hem de Türkiye’de yeni bir sürecin başlangıcıdır. 1980’lerin ilk yarısı özgürlüklerin, yüksek ve devrilmez duvarlarla çepeçevre kuşatıldığı ve nefes alamadığı bir dönemdi. Bu dönem, 1968 döneminin şiddetli olaylarının tarih sahnesinde yarattığı derin sarsıntının darbe rejimi ile dindirilmiş ve suskunlaştırılmış halini temsil etti. Yine de, birtakım özgürlükler, 80’lerin ikinci yarısı ile birlikte yeni toplumsal iklimde yaşam hakkını elde edebildi. Bu özgürlüklerin önemli bir boyutu kültür endüstrisi tarafından sağlandı. Toplumsal kuşatılmanın (darbe rejiminin) son bulması ve ardından gelen süreçte Özal hükümetinin iktidara geçmesiyle birlikte “Amerikan yaşam tarzı” çerçevesinde yeni bir özgürlükler alanı tanımlandı. Düşler, ihtiyaçlar, zevkler vs. artık sistem tarafından belirlenerek “toptan” olarak kitlelere sunuldu. Bu yeni süreçte insanlar, “kendilerini metalarda tanıdılar; ruhlarını otomobil-

lerinde, müzik setlerinde, dubleks evlerinde, mut-fak araç gereçlerinde buldular.”¹ 1980 sonrasında artık asi bir gençlikten değil, büyük bir potansiyel olarak görülen “tüketici” gençlikten söz edildi. Tüketmenin verdiği haz, ithal metalarla dolup taşan ışıltılı vitrinlerin çağrısı, bireysel yaşamların medya vasıtasıyla ifşası, televizyon kanallarının sunduğu eğlence kültürü, moda vs. ‘80 dönemi-nin ikinci yarısından sonraki yeni özgürlük anlayışının alternatifleri oldu. Kültür endüstrisi, ‘80 kuşağının özgürlük iştahını karşılayan verimli bir kaynak haline geldi. Özgürlüğün diğer bir boyutu ise dini (İslami gençlik vs.), kültürel ve cinse dayalı kimlikleşmeler (eşcinseller, transseksüeller vs.) şeklinde tezahür etti ve her bir kimlikleşme oluşumu, 1980 dönemi Türkiye’sinin parçalı/çok kimlikli toplumsal yapısının karakterini yansıttı. Özellikle cinse ve marj-dışı gençlik kültürlerine dayalı kimlikleşmeler, toplumsal yaşamın gele-nekselliği içinde daha güç ve yavaş bir şekilde yer edinebildi. Dolayısıyla bu türden kimlikleşmeler -başlangıçta- yeni toplumsal yapının temel par-çalarından biri olmaktan çok, toplumun kenarın-da birer alt kültürü oluşturdu. İlerleyen süreçte, gençlik alt kültürleri/kimlikleşme-leri, cinse dayalı kimlikleşmeler gibi bazı kimlikleşmeler merkeze gelerek, marjinal niteliklerinden arındı(rıldı)lar. Tüketim toplumu/değerleri içinde sıradanlaşarak, parçalamış toplumsal yapının, marjinal değerleri barındırmayan büyük dilimine ek-lemlendiler. Türkiye’de bu değişimi Kadıköy Akmar Pasajı gençliği örneği üzerinden tartışmak mümkündür. Akmar Pasajı gençliği başlangıçta toplumun kenarında kalan kimlikleşmelerden biri olarak karşımıza çıkar. Zamanla, pasaj gençliğinin özgün ve aykırıksı yaşam pratikleri (farklı giyim tarzı, müzik türleri, yayınlar, davranış biçim-leri vs.) kültür endüstrisi/tüketim toplumu içinde deformasyona uğrayarak merkezin bir ürünü haline gelir ve özgünlüklerini kaybeder. 1980’li yıllarda Akmar Pasajı genç-liğinin kimliklerinin kaynağı bir önceki döneme karşıt özellikler taşır ancak yine Batı kaynaklıdır. Pasaj gençliği, dönemin yeni yaşam tarzına açık hale gelerek müzikten giyim tarzına, konuşulan dilden sanata kadar rock, punk, metal, hip-hop gibi çeşitli

Şekil 1:

- Valla yaşlandık artık Zehranım... Neyse bizim küçük oğlan travesti oldu da ev işlerinde yardımcı dokunuyo biraz...
- Ayol hoş geldin Zehra abla...
- Ya maşallah pek de güzel olmuş (*)

¹ Marcuse, Herbert. *One Dimensional Man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society*, Beacon Press, 1964, s. 9. Aktaran Berman, Marshall. "Giriş: Modernlik - Dün, Bugün ve Yarın", *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, Çev. Ümit Altuğ - Bülent Peker, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s.46.

(*) Şekil 1'deki karikatür Latif Demirci'ye aittir.

Batılı kültür ürünleri ile etkileşimde bulunmuşlardır. Bu etkileşim aynı zamanda iki süreci ifade eder. Bunlardan biri, toplumsal normların baskınlığı karşısında “kendi içinde kapalı” bir kimlikleşmeyi ve cemaatleşmeyi tercih etmek durumunda kalan bir gençliğin var olma sürecidir. Diğeri ise, sonrasında gençlerin farklılıklarını temsil eden müzik, giyim, yayın gibi özgünlüklerin kültür endüstrisi tarafından geri dönüşüme uğratarak tüketilebilir bir duruma getirilme ve tüm topluma sunulma sürecidir. Dolayısıyla, toplumun küçük bir azınlığını teşkil etmesine rağmen, dönemin yaşam tarzının büründüğü çoklu karakterlerden birini yansıtmaları açısından Kadıköy Akmar Pasajı gençliği örneği bir tür öncü rol oynamıştır. Akmar Pasajı gençliğinin marj dışı kalan pratiklerinin pasajın sınırları dışına çıkması, yeni yaşam tarzının yaygınlaştırılan özelliklerini de tanımlamamıza izin verir. Bu noktada Kadıköy Akmar Pasajı gençliği, yeni düzen yapılanması içinde hem “outsider/dışarıdakiler” hem de “insider/içeridekiler” olmak üzere toplumun kıyısında ve merkezinde beliren birer izdüşümü temsil etmektedirler.

1980’li yıllar 1968 döneminin karşıt bir uzantısıdır. Bu dönemler içinde yaşanan toplumsal tecrübeler birbirinden farklı olsa da birbirinden bağımsız değildir. Karşıtlıklara rağmen belli eğilimlerim yeni dönemde de sürdüğünden söz etmek mümkündür. 1980’li yılların toplumsal atmosferi, ‘68 dönemindeki arayışların bastırılmasına takiben oluşmuştur. 1980 dönemi, 1968’in isyancı ve antici toplumsal karakterinin bir başka görüntüsüdür. Siyasi söylemlerin bastırılmasına karşılık, tüketim ve kimlikleşme özgürlüğünün bir bakıma takası sağlanmıştır. Bu açıdan bir devamlılıktan söz edilebilir. 1960’lı yılların en kalıcı ve görünür özelliği, çarpıklaşmış ve haksızlaştırılmış bir düzene karşı verilen mücadelenin belli çözümler yaratabileceğine olan derin ve kesin inançtır. 1980’li yıllarda bu inancın yerini kuşku almıştır. İktidara, hiyerarşiye, sömürüye, bürokrasiye, yönetici sınıflara yönelik tepkinin bir mücadele hareketine dönüşmesi ve devrimci mücadelenin “öngörülemediği” bir kitle (üniversite gençliği)² tarafından ortaya çıkması, toplumun güç aygıtlarının bu mücadeleyi geçersiz kılmasına ve mevcut düzenin rayına oturtmasına engel olamamıştır. “Düzen”, kısa sürede hareketin amacını eriterek ve belli öğeleri öne çıkararak geriye zararsız bir Mayıs ‘68 mirası bırakmıştır. Mayıs ‘68 hareketi öngörülemediği için şaşırtıcıdır fakat sadece yönünden sapmış ya da yönünü kaybetmiş bir hareket gibi muamele görür.³ Düzen karşı zararlı olabilecek tüm parazitlerin üzeri örtülürken ve Mayıs 68’in tarihsel rolünün/anlamının üzeri karalanırken yine de belli ölçüde birtakım marjinal öğeler

² Mayıs ‘68 sürecine dek toplumsal yaşama dair sıkıntıların dışavurumu, toplumbilimcilerin öngördüğü üzere işçi sınıfından değil üniversite gençliği tarafından gerçekleşmişti.

³ Sosyal bilimcilere göre de Marksist teoride yer almayan bir toplumsal kitlenin (üniversite gençliği nin) devrim ile bir alakası olamazdı. Bunun da ötesinde Paris’te bir grup öğrencinin ortaya çıkardığı kıvılcımın evrensel bir ateşe sebebiyet vermesi mantıklı olabilir miydi? Üstelik kısa bir süreç içeriğinde nasıl gerçekleşebilirdi? Hareketin akla yakınlaştırılması ve mevcut “düzen” içindeki açıklaması işte bu tip soru ve gerekçelerle geçiştirildi.

serbest bırakılmıştır. Cinsiyete dayalı kimlikleşmelere (eşcinseller, transseksüeller vs.), kadınlara, siyahlara, azınlıklara karşı hoşgörü ve kabulleniş, '68 döneminin öne çıkarılan özgünlükleri arasında yer almaktadır. 1968'in yaratmış olduğu etkileşim/dalgalanma çok geçmeden Türkiye'ye de ulaşmıştır. Ancak Türkiye'deki hareket, Batı'nın 68'sinden farklı olarak devleti/hükümeti ele geçirmeyi değil, onu emperyalist zararlarından korumayı hedeflemiştir. Gençlik, yeni düzen arayışını anti-emperyalizm mücadelesi ile bütünleştirmiştir. Dönemin öğrenci hareketi liderlerinden Harun Karadeniz, Türk ve Batı gençliği hakkındaki düşünceleri şöyle ifade etmiştir: *"Gençlik liderleri toplumların sosyal, ekonomik yapısına göre farklı nitelikler taşır. Batı gençliği ve onun liderleri, az gelişmiş ülke gençlerine kıyasla, belirli bir refah içindedir. Bunların yurt ve dünya sorunlarıyla ilgilenmeleri yurt ve dünya sorunlarına bağlıdır. Az gelişmiş ülkelerin gençliği ise, Batı gençliğinin aksine kendinin ve ülkesinin geleceğinden endişelidir. Bu gençlik için, yurt ve dünya sorunlarıyla ilgilenmek ve onları çözüme doğru götürmek kaçınılmaz bir zorunluluktur."*⁴ Dolayısıyla hareketin özünde, anti-emperyalist gençlerin, vatani koruma misyonu söz konusu olsa da⁵, değişimin itici gücünü temsil etmeleri darbe rejimi ile engellenmiştir. Farklı coğrafyalarda yaşanan farklı süreçler arasındaki ortaklıklar ise toplumsal bağlamda ters giden bir şeylerin değişebileceği ne olan derin inanç ve bu ortak inancın/ideolojinin, toplumun güç mekanizmaları tarafından içeriğinin boşaltılıp buharlaştırılmasıdır. Bu bağlamda, 1980'lerin yeni "tüketim" toplumu formu içinde, 1960'lı yılların izlerine, tarihsel anlamı yok edilmiş haliyle rastlamak mümkündür. '60lı yıllar, zararlı-isyancı karakterinden arındırılarak '80'li yıllara devrolur: Devrimci mücadelenin sembolleri/karakterleri bir ayakkabı de senine, restaurant zincirinin amblemine ya da bir tshirt baskısına yerleştirilir. Böylece tarih, piyasanın bir ürünü olarak tüketim toplumu içindeki yerini alır. 1960'lardan bağımsız olarak, 1980'li yılların kendi içinde barındığı özgünlüklerde bile bu "geri dönüşüm" söz konusudur. Kadıköy Akmar Pasajı gençleri örneğinde olduğu gibi, toplum çeperinde "aykırı kimlikleşmeler" olarak algılanan gençlerin yaşam pratikleri (giyim-müzik-yayın vs.) belli bir süreçten sonra piyasa ile bütünleşerek toplumsal sisteme/gündelik yaşama kaynaşmıştır. Dolayısıyla '68'in anti-otoriteyi temsil eden sembolle rinin/karakterlerinin serüvenine benzer bir şekilde '80'lerin "marj dışı kimlikleşmeler/pratikleri" de nihayetinde piyasa ve toplum için faydalı kılınarak geri dönüşüme uğratılmış ve "pop"laştırılmıştır.

⁴ Özgüden, Doğan, "Her On Yıl Bir 68!", *Cogito: Mayıs '68*, Sayı: 14, İstanbul, 1998, s. 194.

⁵ Dönemin öğrenci hareketi liderlerinden İTÜ öğrencisi Harun Karadeniz'in sözleri bu durumu kanıtlar niteliktedir: *"[...] Ben sadece yurt sorunlarıyla ilgilendim; petrolerimizi Amerika sömürmesin istedim. Madenlerimiz sömürülmesin, montaj sanayiinden kurtulalım, ülkemizde ağır sanayi kurul sun, bağımsız ve onurlu bir ulus olarak insanca yaşayalım, her şey yurdun ve halkın çıkarlarına göre düzenlensin istedim. O kadar."* Karadeniz, Harun, *Olaylı Yıllar ve Gençlik*, May Yayınları, İstanbul, 1975. Aktaran: Lüküslü, Demet. *Türkiye'de Gençlik Miti - 1980 sonrası Türkiye Gençliği*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 46.

1960'lı yıllar ile başlayan devrim/ mücadele ideolojisinin Türkiye'deki deneyiminin darbe rejimi ile sonlandırılması, 1980'li yılların toplumsal atmosferini belirsizlik, kuşku, geleceğe ve geçmişe karşı duyulan güvensizlik olarak şekillendirmiştir. Gençlerin siyasi söylemlerini yüksek sesle dile getirdiği '68 kuşağı ne kadar özgürlüğü ve otorite karşıtlığını savunduysa, 1980 kuşağı da bir o kadar siyasi söylem açısından içi ne kapanık bir dönemi tecrübe edinmiştir. Demet Lüküslü, üniversite öğrencileri ile gerçekleştirdiği röportajlar sonucunda, siyasi-toplumsal söylemlerini/rahatsızlıklarını dile getirmekten kaçınan '80 kuşağının, aslında apolitik bir nesil olmadığını vurgulamaktadır. Ümitsizlik, güvensizlik gibi toplumun geleceğine dair beslenen duyguların gençleri çabalamaktan uzaklaştırdığını belirtmektedir. 1960'lı yılların gençliğinin mücadelecı-dayanışmacı ruhu, '80 kuşağının saygısını kazanırken, bu mücadelenin şiddetli olaylara sebebiyet vermesi ve sonuca ulaşamamasından ötürü gençler o dönemin bir daha yaşanmasını istememektedir. *".. '68'e benim sempatiğim var doğrusu. Hani şey, yapılmaya çalışılan şeyler var, hoş düşünceler. Ütopyalar belki ama en azından yapmaya çalışmışlar. Bizim [kendi kuşağından bahsediyor] ayrıldığımız bir nokta mesela. Biz bunu yapmadık. [...] '68 kuşağı... Bir şeyler yapmaya çalışmışlar. Sonuç olumsuz da olsa gerçekten ciddi bir tavır koyan, onun için savaş veren. Yani ne derece tavır koydular, ne kadar başardıkları tartışılır ama girişim var ortada. Bir şeyler var, bir şeylerin peşinde koşmuşlar, ben biz de böyle bir umut ışığı göremiyorum."*⁶ Bu dönemde sadece Türkiye'de değil dünyanın pek çok coğrafyasında hakim olan, gençlerin siyasi ifade kabiliyetinden yoksun olduğu ve toplumdaki işlevinin "tüketmek" olduğu düşüncesi- dir. 1968 döneminin siyasi söylem özgürlüğünün kesintisi olarak ifade edebileceğimiz 1980'li yıllarda, toplumda özgürlük adına bir kimlik çeşitlenmesi yaşanmıştır. Yeni dönemde özel hayatların dergi, gazete ve televizyon gibi kamusal ortamlarda dolaşıma açılması, o döneme dek mahrem olarak görülen konuların gündeme getirilebilmesi özgürlüğün bir dışavurumu sayılmıştır. Diğer yandan yaşam tarzlarının cinsiyete, dine (İslami gençlik vs.), etnik kimliğe vb. göre somut bir şekilde kategorileşmesi, toplumu bütünsel özelliklerinden uzaklaştırmıştır. Akmar Pasajı gençleri, dini, etnik ya da cinse dayalı vs. kimlikleri savunmadıkları için bu kimlikler karşısında bir karşıtlığı da temsil etmiştir. Bu noktada, Akmar Pasajı gençleri, kendi toplumlarında farklılıklarını ifade edebilecek bir temel oluşmadığı için Batı kaynaklı rock, punk, heavy-metal, hiphop,

⁶ Lüküslü, Demet. "Dönemin Siyasal Şiddetinin Aktörlerinden Biri Olarak Gençlik" (Röportaj), *Türkiye'de Gençlik Miti - 1980 Sonrası Türkiye Gençliği*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 100.

rap vb. kültürler ile etkileşimde bulunarak, Türkiye’de farklı türden bir marjinalliğin yaratımında kendilerini öncü konumda buldular. Söz konusu marj dışı gençlik kültürleri, Akmar Pasajı gençlerinin, ‘80 döneminin toplum ve kültüründe, bir “öteki” ya da “dışarıda kalanlar” olarak tanımlanmasında/algılanmasında ve gençlerin kendilerini diğer kimliklerden soyutlayabilmelerinde temel yol ayrımını teşkil etmiştir.

Şekil 3:

Pasaj girişinden bir görünüm.
Kadıköy Akmar Pasajı iki kattan oluşmaktadır.
Giriş katında sahaflar, kitabeveleri alt katında ise
Zihni Müzik Evi, Hammer Müzik ve Atlantis
Müzik-Giyim bulunmaktadır.

Şekil 4:

Kadıköy Akmar Pasajı’nın
zemin katından bir görünüm.
(80’li yılların sonları)

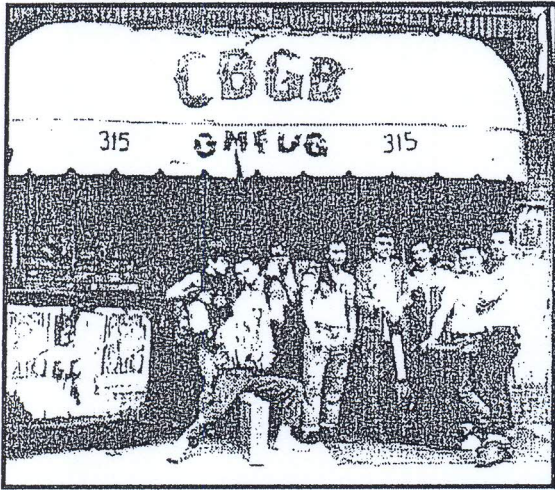
Batı’daki marj dışı gençlik, cemaatleşme alanlarını tepkili oldukları toplumsal keşimlerin yaşam çemberinden/şehir merkezlerinden yalıtılmış bölgelerde konumlandırmışlardır. Batı örneğinde, gençliğin mekan olarak bilinçli bir tavırla kendini diğer dünyadan (toplumdan) tecrit etmesi dolayısıyla, Kadıköy, Bakırköy, Galata ve Beyoğlu pratiklerinden farklılaşır. Kadıköy Akmar Pasajı gençlerinin gündelik yaşam kültürü ile mekansal anlamda iç içe olması, söz konusu pratiklerin daha kolay ve daha kısa bir süreç içerisinde alt kültür/marj dışı olma özelliğinin aşınmasına ve popüler kültüre evrilmesine imkan vermiştir. Diğer yandan Kadıköy Akmar Pasajı gençlerinin punk, metal, rock, hiphop gibi gençlik kültürlerini benimseyerek, batıdaki marj dışı gençliğe

(*) 1970’lerin sonlarındaki CBGB konserlerini kaçırmayan Steven Hager şöyle anlatır: “O günlerde East Village öyle herkesin geldiği bir yer değildi. Altmışların ortalarında eroinmanların ve uyuşturucu satıcılarının rağbet ettiği bu bölge, çoğu yakılıp yıkılmış ve bağımlıların sıra sıra metruk, harap yoksulevlerinin bulunduğu ürkütücü bir yerdi. [...] Böylelikle East Village çoğu CBGB’de toplanmaya başlamış olan cebi delik rock müzisyenleri için bir cennete dönüştü.” Hager, Steven. *Art After Midnight*, New York: St. Martin’s Press, 1986, s. 3. Aktaran: Young, Tricia Henry. *Punk - Bir Alt kültürün Oluşumu*, Çev. Hira Doğrul, Dost Kitabevi, Ankara, 1999, s. 76.

benzer bir biçimde, bir ideolojiyi müdafaa ettiklerini belirtmek güçtür. Fakat dönemin toplumsal değişiminin bir tezahürü olan kimlik çeşitlenmesi içinde, marjinaler olarak aldıkları bir rol söz konusudur ve bu yüzden önemlidir. Bütünsel niteliğinden uzaklaşmış bir toplumun yapısı, ancak farklı düzlemlere savrulan parçacıkların gündelik yaşam içindeki anlamlarının ortaya konmasıyla çözümlenebilir. Kuşkunun, boşluğun, güvensizliğin olduğu, bütünsel görüşlerin savunulamadığı ve kimlik çeşitlenmesinin ortaya çıktığı bir toplumsal formda, Akmar Pasajı gençleri “marjinaler” olarak yeni bir kimliğin öncüsü haline gelmişlerdir. Bu bağlamda 1980’li yıllardaki toplumsal-siyasi değişimin ayrı ayrı düzlemlere dağılan parçaları arasında yer alan Akmar Pasajı gençlerinin oluşturdukları yeni cemaatleşme tipi toplumsal değişimin farklı bir uzantısını yansıtır.

80’lerin ikinci yarısıyla birlikte, punk, hip-hop, rock, metal, rap vb. kültürleri benimsyen gençlerin, düşüncelerinde oluşturdukları yeni özgür ve cemaatçi/kolektif dünyalardan biri Kadıköy Akmar Pasajı’nda temellenmiştir. Bu yeni dünyada, kendini merkezden (toplumdan) ayıran yeni pratikler oluşmuştur. Pasaj içinde bir cemaatleşmeyi ve aynı zamanda da yeni bir kimlikleşmeyi vareden gençlerin giyim biçimlerindeki farklılık, öne çıkan marjinal pratikler arasındadır. Giydikleri parçalanmış tişörtler, zincirler, köpek tasmaları, çivili bileklikler, uzun saçlar, dinledikleri gürültülü müzikler ve takındıkları davranışlar ile toplumsal estetiğin dışına taşan gençler, toplumun “sıradan” kalan ve aynı zamanda çoğunluğunu oluşturan bireyleri tarafından “sapkın” ve “tehlikeli” olarak algılanarak gündelik yaşamın uzağına ötelenmeye çalışılmıştır.

Mekansal olarak gündelik hayatın tam merkezinde yer alan Kadıköy Akmar Pasajı’ndaki marj dışı kimlikleşme örneği, gündelik yaşam akışında ansızın karşılaşılan bir “parazit” niteliği kazanmıştır. Dolayısıyla “sıradan insanlar”, sokaklarda beliren, toplumsal denetimin dışında kalmış ve düzene karşı bir tehdit olarak nitelendirdikleri marj dışı gençler karşısında ürkme duygusu yaşayarak bu gençlerin zapt edilmesi konusunda fikir ortaklığında olmuşlardır. Bu noktada marj dışı gençlik, özgür ve kolektif dünyalarını daha çok pasaj içinde, etrafı gündelik yaşamın baskın çıkan değerleri ile çevrilmiş “sınırlı” bir alanda yaşatabilmişlerdir. Mehmet Kutlukan’ın dönemin gençliği ile gerçekleştirdiği röportajlarında bu geriye çekilişi görmek mümkündür: “S.P.-Evim Bahçelievler’de. Akşam eve dönerken

Şekil 5:

New York rock ve new wave camiasının efsanevi mekanı olan CBGB’nin girişi (1970’ler), New York / East Village (*)

saçlarımı toplayıp şapkamın içine saklıyorum.'⁷ Bir süre sonra medyanın da pasaj gençliği hakkında olumsuz haberler (ailelere uyarılar, tehlikeli ve sapkın gençler oldukları konusundaki vurgulamalar vs.) yayınlamasıyla özgürlük çemberi daha da daralmıştır. Kamuya yansıtılan "tehlikeli", "sapkın", "nefret uyandırıcı" vb. düşünce ve iddiaların çoğu pasaj gençliğini sindirmek amacıyla yürütülen propagandalar mahiyetindedir. Özünde ise Akmar Pasajı gençliği için marj dışı kültürlerin işlevi, "farklılık" hissiyatını karşılamak olmuştur. Dönemin belirsizliği, boşluğu, geleceğe ve geçmişe karşı güven duygusunun yoksunluğu, gençlerin arayışlarını boşlukta bırakarak tükenme noktasına sürüklemiştir. Bu tükenmişlik içinde, Akmar Pasajı gençliği, sınırlı bir alana ve günlük yaşamın sınırlı bir zaman dilimine sığdırmaya çalıştıkları marj dışı gençlik kültürlerini içselleştirerek kendi bireyselliklerini kanıtlamaya çalışmışlardır. "[...]benim kulağım da 3-4 cm'lik bir çengelli iğnem vardı mesela, insanlar görüp fark ettiklerinde şaşkınlıkla, biraz da korkuyla bakıyorlardı. Fakat bu durum umurumda olmadığı gibi hoşuma da gidiyordu. Çünkü bu tekdüze, tek televizyon kanallı topluma, aralarında farklılıkların da olabileceğini, farklı giyinebileceğini ve en önemlisi farklı insanların da olabileceğini göstermiş oluyordum böylece."⁸ Gençlerin "sınırlı alanlardaki" "bireysel özgürlüklerin" satanizm ile özdeşleştirilmesi ise toplumun, ailelerin ve medyanın marj dışı gençlere karşı duydukları endişelerin ve giderek büyüyen antipatinin doruk noktası olarak kabul edilebilir.

Toplumuñ sabit değerleri karşısında zıt bir kutbu temsil eden pasaj gençlerinin, marj dışı sosyalliklerinin genellikle pasaj içinde sınırlı kalması, muhafazakar normların gençler tarafından halen kabullenilmeye devam edildiğini de göstermektedir. Erkeklerin saç uzatması, küpe takması, gözlerini siyaha boyaması, dar pantolon giymeleri gibi karşı cinsin imgelerini içeren eylemler, geleneksel ortamlarda geçici olarak terk edilmiştir. Ataerkil aile yapısı, söz konusu eylemlerin, marj dışı kültürün yaşam alanları içinde sınırlı kalmasına neden olmuştur. "[...]tedirginlikler her halükarda diz boyu, tepkiler çuval dolusu. Ne yapacaksın peki? Tepki gördün diye vaz mı geçeceksin? Yok, ben buna karar verdim tribindeydim. Zaten okula falan giderken çıkartıyorsun küpeyi. Hani bu şey gibi, davete giderken süslenirsin misali konsere giderken küpe takıyorsun, arkadaşlarınla dolaşırken takıyorsun. Yani tam olarak o küpe o kulakta durmuyordu."⁹ Türkiye dışında, örneğin punk'ın çıkış noktası olan İngiliz punk

⁷ Kutlukan, Mehmet. "Megapollerin Özürlü Çocukları", *İstanbul'da Rock Hayatı - Sosyolojik Bir Bakış*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 135

⁸ Güldallı, Tolga. "Röportaj - Headbangers / Bülent", *Erken Dönem Punk, Türkiye' de Punk ve Yeraltı Kaynaklarının Kesintili Tarihi 1978-1999*, Yay. Haz. Sezgin Boynik, Tolga Güldallı, Bas Yayın, İstanbul, 2007, s. 66.

⁹ Güldallı, Tolga. "Röportaj - Headbangers / Sercan", *Erken Dönem Punk, Türkiye' de Punk ve Yeraltı Kaynaklarının Kesintili Tarihi 1978-1999*, Yay. Haz. Sezgin Boynik, Tolga Güldallı, Bas Yayın, İstanbul, 2007, s. 38.

gençliğini/akımını ele aldığımızda -her ne kadar nihayetinde kapitalist sistemin bir ürünü haline gelse de- özü itibariyle siyasi bir ideolojiyi, toplumda haksızca standartlaştırılmış değerlere karşı bir muhalifliği barındırmıştır. 1970'lerde İngiltere'deki ekonomik çalkantı en çok işçi sınıfı gençlerini etkilemiştir. İşçi sınıfından oluşan bir grup genç, punk kültürünü yaratarak savaşı, hayat pahalılığını, işsizliği protesto etmişlerdir. Protestolarını, itirazlarını muhalif sözlerle dolu bir müzik türü, aykırı-sı giyim tarzı ve otoritelere karşı yazılı söylemlerini dile getirdikleri fanzinler aracılığı ile gerçekleştirmişlerdir. Punk gibi rock gençlik kültürü de esasında, büyük toplumsal değişimlerin ve bu değişimlerin toplumsal hayata yansıttığı olumsuz sonuçlar karşısında gençlerin isyanını ifade edebilmek amacıyla ortaya çıkan bir kültürdür. 1950'li yıllarda Batı'da gençler aracılığı ile yaşam bulan Rock kültürü, Vietnam Savaşı'na karşı bir protesto ile başlayan ve beraberinde ırkçılık, cinsiyetçilik, işsizlik, tekellere ve iktidar gruplarına karşı bir reddiyei simgeleyen bir cemaatleşmenin ürünüdür. Öte yandan gençler aile ve okul gibi toplumsal kurumların, özgürlüklerini sınırlandırdığı kanısında olmuşlardır. Yine 1970'lerde Amerika'daki siyahî gençlerin kendilerine yöneltilen ırkçı söylemlere karşılık isyanları ve tepkileri hip-hop kültürü ile somutlaşmıştır. Akmar Pasajı gençleri, kendi toplumsal sorunlarına paralellik göstermeyen batıdan aktarma birtakım marj dışı kültürleri benimsemiştir. Paralelliğin söz konusu olmamasına karşın Akmar Pasajı gençlerinin bu seçimi kendi toplumlarında da bir anlam ifade etmiştir. Kuşkunun, boşluğun, güvensizliğin olduğu, bütünsel görüşlerin savunulamadığı ve kimlik çeşitlenmesinin ortaya çıktığı bir toplumsal formda, her ne kadar "dışarıda kalan", "öteki" olarak tanımlansalar da, sıradanlığın sınırlarını aşarak farklı bir özgünlüğün/kimliğin yaratıcısı olmaları açısından kendilerini anlamlı kılmışlardır.

Akmar Pasajı gençlerinin marj dışı kültür pratikleri arasında fotokopi ile çoğaltılan, bir-iki sayfadan oluşan, benimsedikleri gençlik kültürleri ile ilgili haber payla

Satanizm pasaj kapattırdı

Siyah tişörtlü gençlerin uğrak yeri olarak bilinen Kadıköy Akmar Pasajı, polislin satanist baskınları nedeniyle müşterilerini kaybetti

Şenel Ayar

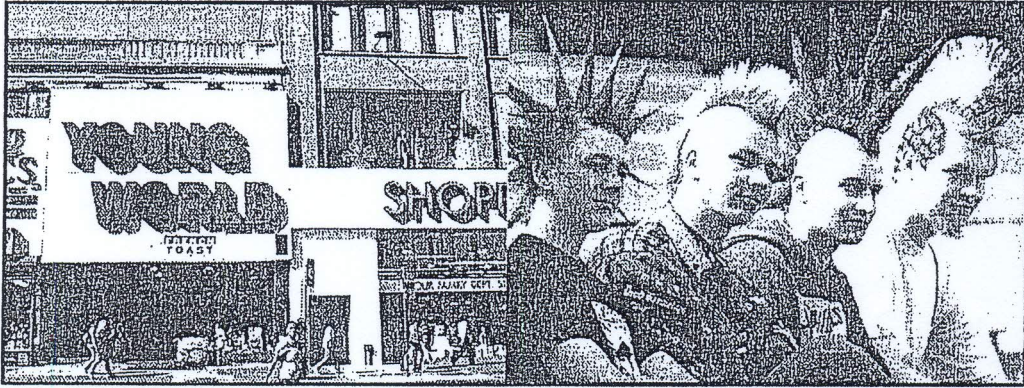
Istanbul Kadıköy'de "underground" müzik dinleyenleri mekân olarak bilinen Akmar Pasajı, polislin satanist baskınları nedeniyle müşterilerini kaybetti. Akmar Pasajı, polislin satanist baskınları nedeniyle müşterilerini kaybetti. Akmar Pasajı, polislin satanist baskınları nedeniyle müşterilerini kaybetti.

Şizofreni davası açıldı
Satanizm kavramı, akmar pasajı gençleri arasında popüler hale geldi. Akmar Pasajı, polislin satanist baskınları nedeniyle müşterilerini kaybetti. Akmar Pasajı, polislin satanist baskınları nedeniyle müşterilerini kaybetti.

Şekil 6: "Satanizm pasaj kapattırdı", Milliyet, 1999.
Alt başlık: Siyah tişörtlü gençlerin uğrak yeri olarak bilinen Kadıköy Akmar Pasajı, polislin satanist baskınları nedeniyle müşterilerini kaybetti.

şimlerinin yer aldığı, yerli amatör grupların etkinlikleri ile ilgili bilgileri içeren ve ticari olmayan yayınlar/fanzinler de yer almaktadır. Fanzinler, 1970'lerde İngiltere'deki işçi sınıfı gençler tarafından oluşturulan punk altkültürünün bir parçasıdır. Punk altkültürü ile özdeşleşen fanzinler, gençlerin genel kabul görmüş yaşam değerlerini ve kalıplarını yıkmaya-bozmaya yönelik tavırlarının bir dışavurumudur. Akmar Pasajı gençlerinin fanzin yayınları sadece punk kültürünü benimseyen gençlerin uğraşı olmakla sınırlı kalmamıştır. Rock, hiphop, heavy metal vs. gibi çeşitli kültürleri de kapsayan bir içeriğe sahip olması açısından batılı örnekten ayrılmaktadırlar. *..yani fotokopi basit, ucuz ve üretimi kolay bir şey. Tek gördüğüm o oldu, örnek almadığım başka bir şey olmadı. [...] bizim Mondo Trasho'da yaptığımız şey kavramsal bir şeydi, nasıl diyeyim, belli bir altkültür grubuna hitap etmeyen, aslında hemen herkesi kapsayan, hayatta uğraştığım, ilgilendiğim her şeyi yapmaya çalıştım dergilerin üstünde, neyle ilgileniyorsam o sırada. O zaman fandan, fanzinden kaçıyor, ya da belli bir gruba hitap etmekten iş kayıyor. Ama bu kaymanın iyi bir sonucu var, daha fazla kişiye ulaşabiliyorsun böylece. Çünkü punk da alıyor, junk da alıyor, hiphopçu da alıyor.*¹⁰ İngiliz punk gençliği giyim, müzik ve fanzinler aracılığı ile "onlara karşı biz" anlayışını savunmuşlardır. Böylece toplumsal değerleri kabullenmiş kitlelerden, otoritelerden ve tekellerden kendilerini soyutlamışlardır. Akmar Pasajı gençleri de fanzinler yayınlamaya "pasaj içinde ortak bir ruh" yaratmışlardır ve cemaatleşme bilincini desteklemişlerdir. Akmar Pasajı gençlerinin ortaya çıkardıkları amatör yayınların, kendi toplumlarındaki ilk yaratıcıları olmaları, '80lerin toplumsal yapısı içinde kendilerini diğer kimliklerden ayıran bir başka pratik olarak öne çıkmaktadır.

Başlangıçta "dışarıda kalan" pasaj gençlerinin topluma hissettirdikleri tehditkar imaj ve yaşamlarına kattıkları farklı pratikler, 1990'ların sonlarına doğru giderek bir "kabul görülebilirlik" sürecine girmiştir. Bu küçük çaptaki gruplar karşısında baskınlığını koruyan geleneksel toplum değerleri ağı gevşemeye başlamıştır. Halkın ahlaki kurallar, gelenek ve görenekler, toplumun baskın kalan değerleri gibi mu-

¹⁰ Güldallı, Tolga. "Röportaj - Mondo Trasho / Esat, Fanzinler", *Türkiye'de Punk ve Yeraltı Kaynakları: Kesintili Tarihi 1978-1999*, Yay. Haz. Sezgin Boynik, Tolga Güldallı, Bas Yayın, İstanbul, 2007, s.259.

İkklıklar karşısında çelimsiz kalan marj dışı eğilimlerin "zararlı" olarak algılanan nitelikleri, "moda" ve "endüstri" tarafından törpülenmiştir. Böylece "tehlikeli" -"sapkın" görünüm, "zevk" niteliğini kazanarak "düzen" nezdinde masumlaşabilmiştir. Medyada yer alan haberlerin de içeriğinin yumuşatılmasıyla marj dışı gençlere karşı temkinli olmanın çok da abartılmaması gereken bir durum olduğu kanıksanmıştır. Marj dışı kültürün geleneksel toplum değerleri ile uzlaşımı, marj dışı kültürün, "popüler kültürün" eksenine girmesi ve egemen kültürün bir parçası olmasıyla bağlantılıdır. Öte yandan Akmar Pasajı gençlerinin Batılı gençlik kültürleri ile etkileşimde bulundukları dönem, bu kültürlerin batıda popüler bir forma dönüştüğü döneme rastlamaktadır. Köklerinde devrimci bir ideali (savaşa, ırkçılığa, işsizliğe, cinsiyetçiliğe vb. muhalif bir duruş) barındıran söz konusu Batılı kültürler, kapitalist sistemin birer ürünü haline geldiklerinde tüm dünya gençliğinin arzına sunulmuştur. Neticede, sistemin işleyişini bozmayacak bir "biçime" dönüştürülmüş özgün ve anti-kapitalist gençlik kültürleri, devrimci ideallerinden uzaklaşmıştır.¹¹ Akmar Pasajı gençliğinin benimsedikleri batıdan aktarma kültürlerin, kendi toplumlarında da birer kültür endüstrisinin ürünü haline gelmesi ortak bir neticedir. Fakat bizim için Akmar Pasajı gençliğini önemli kılan nokta, toplumsal değişimdeki rolleridir. '80 dönemi Türkiye'sinde pasaj gençliğinin toplumsal değişimde kazandığı rol,

İşte Müzik İşte Eğlence

ŞÖYLE koltuğunuza oturup neşeli mi neşeli bir program izlemeye ne dersiniz?.. Fulya Ergünes ile Yalçın Dülmer'in birlikte sunullıkları 'İşte Müzik İşte Eğlence', müzik konuları, yarışma, güldürü ve moda bölümleriyle isteklerinizi cevap verecek içeriklerle dolu.

Seda Şayan, İzzet Koşan ve Jale, sevilen parçalarından oluşan münal bir konser verecek.

Göster Kendini' de bu hafta yarışmacılar serbestçilik ve DJ'lik konularında yarışacaklar.

'Beni Baştan Yaral'ın, Neslihan Yurğacı, genç yazar emekçi alıms İnci Avcı'ya yeni bir görüntüme kavuşturacak.

Programın mizah bölümü 'Gülmece Güldürmece'de ise Demet Akbaş'ın ilginç bir tiptemeyle izleyeceğiz. Sanatçı 'Bir Elinde Cımbız Bir Elinde Ayna' köşesinde Heavy-metalci bir kadını canlandıracak ve ardından konuyla ilgili şarkısını seslendirecek.

Arif Susam'ın salınave çıkışı bir gece kulübünden görüntüler de izleyeceğiz. 'İşte Müzik İşte Eğlence' de ayrıca, 'Moda' ve 'Aktüalite' köşeleri de ekrana gelecek.

Şekil 8:
"İşte Müzik İşte Eğlence"
TV programı,
Milliyet, 1993.(*)

¹¹ Batılı marj dışı kültürlerin özünde mevcut düzene karşı bir reddiye söz konusudur. Fakat zaman içinde kültür endüstrisine yenik düşerek ideolojilerini yitirmişlerdir. Örneğin, 1980'lerin küreselleşme iklimi içinde hızla dünya gençliğine "tüketilmek" üzere yayılmaya başlayan popüler kültürleşen punkın müziğinin dışında giyim stili de modaya dönüşmüştür. Punk müziğini ya da giyimini tüketmek için artık punk olmak şart değildir. "1977 yılının Eylül ayında, Cosmopolitan, Zandra Rhodes'un, tamamen punk temasına ilişkin çeşitlemelerden oluşan en son çılgın koleksiyonunu yayınladı. Modeller, çengelli iğne ve plastiklerden oluşuyordu (iğneler değerli taşlarla, "plastik" de saten ile süsliydü!) ve buna ilişkin yazıda da, altkültürün çok yakındaki ölümünün habercisi olan bir özdeyişle bitiyordu: "Şok etmek şıktır." Hebdige, Dick. *Altkültür-Tarzın Anlamı*, Çev. Sinan Nişancı, Babil Yayınları, İstanbul, 2004, s. 90.

Programın içeriğinin tanıtımında marj dışı kültürün endüstriye dönüşümünün eğlence alanındaki tezahürü ile karşılaşmaktayız: "Şöyle koltuğunuza oturup neşeli mi neşeli bir program izlemeye ne dersiniz? 'İşte Müzik İşte Eğlence', müzik konuları, yarışma, güldürü ve moda bölümleriyle isteklerinize cevap verecek içeriklerle dolu. [...] Programın mizah bölümü 'Gülmece Güldürmece'de ise Demet Akbaş'ın ilginç bir tiptemeyle izleyeceğiz. Sanatçı 'Bir Elinde Cımbız Bir Elinde Ayna' köşesinde Heavy-metalci bir kadını canlandıracak ve ardından konuyla ilgili şarkısını seslendirecek."

siyasi/devrimci/dönüştürücü bir ideoloji yaratma çabası dışında “farklıbir kimliği” temsil etmeleridir. Gündelik yaşam kültürü ile marj dışı kültürü birbiri ile uyumlaştırmada gazete, dergi ve televizyon en etkili vasıta halini almıştır. Nihayetinde marj dışı kültürün giyim imgeleri moda, başlangıçta pasaj gençliğinin demolardan ibaret olan aykırıksı müzikleri ise müzik endüstrisine devrolmuştur. Yeni dönemde marj dışı kültür tarzının “şık görünmek ya da trendleri yakalamak isteyenler için yeni bir alternatif” sunmasının yanı sıra işletmecilerin “yeni kar fırsatları” anlayışıyla da kusursuzca örtüşmüştür. “Beşiktaş semtinin delikanlıları ile kavga etmiştik. Çocukları çok iyi hatırlıyorum. Bir de konfeksiyon mağazaları vardı. Aradan bir yıl geçti. Şimdi aynı çocuğun konfeksiyon mağazasının yerinde metal market var. Çok da iyi para kazanıyor.”¹² Kendi müzik gruplarını kurmak isteyen amatör gençlere demolar hazırlayan ve gençler için bir mabet özelliğindeki Hammer Müzik, Atlantis Müzik ve Zihni Müzik Merkezi de müzik tekellerinin devreye girmesiyle eski büyüsunü kaybetmeye başlamıştır. Yine ilk dönemde gençler için referans sayılabilecek Batı menşeli müzik albümlerinin teminini sağlayan pasaj içindeki bu mekanlar yegâne olma vasfını yitirmiştir. Yerli ve yabancı tüm marj dışı kültür örneklerinin (müzik, giyim, dergi, rock barlar) piyasaya kavuşmasıyla metalaşmış kültür ürünleri tüm toplum kesiminin elde edebileceği kadar fazla sayıda üretilmiş ve yeni mekanlarında yerlerini almıştır. Marj dışı kültürün popülarite kazanmasıyla fanzinler de aylık olarak yayınlanan ticari gençlik dergilerine dönüşmeye başlamıştır. Toplum tarafından bir “kabul görülebilirlik” sürecine girmiş olan marj dışı gençlik kültürlerine duyulan ilginin dozunu ve beraberinde ticari beklentileri arttırmak amacıyla kimi dergilerde “ülkemizin gerçeklerine gözüümüzü kapatmayalım”¹³ anlayışıyla Ahmet Kaya ve Orhan Gencebay röportajlarına da yer verilmiştir. Marj dışı kültürlerin trendleştiği dönemde büyük bir yayın grubu tarafından yayınlanan ve satışlarından oldukça iyi kar elde edileceği düşünülen dergilerden biri de Rock Kazanı Dergisi’dir. Dergi, rock kültürünün ruhunu daha başlangıçtan itibaren kaybetmiştir. Özünü bulamamış, underground “görünümlü” bir dergi ortaya çıkmıştır: “Milan olun, underground olun dendi. Parlak, cicili bicili kağıda bastığımız zaman itici olur, iki tane resim güzel görünsün diye bu ruhu kaybetmeyin dendi.”¹⁴ Yine dergide şairlere ayrılan bir bölümün yer alması ve büyük bir yayın kuruluşu tarafından destekleniyor olması, rock kültürünün özünde varolan “kurulu toplumsal değerlere/tekellere karşı çıkma” misyonu ile çelişmektedir ve dönemin tüm dergileri için sadece ticari boyutu ile öne çıkmaktadır.

¹² Kutlukan, Mehmet. “Popüler Kültüre Yöneliş”, (Trash Grubu ile röportaj), *İstanbul’da Rock Hayatı - Sosyolojik Bir Bakış*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 138.

¹³ Fırat, Derya, “Stüdyo İmge Dergisi”, *İstanbul’da Rock Hayatı - Sosyolojik Bir Bakış*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 46.

¹⁴ Fırat, Derya. “Rock Kazanı Dergisi ile Yapılan Röportaj”, *İstanbul’da Rock Hayatı - Sosyolojik Bir Bakış*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 83.

Şekil 9:

"Rock Liselerde Çınlıyor", *Milliyet*, 1996.
Alt başlık: "Özellikle Anadolu liselerinde okuyan gençler arasında Rock, yaygın bir müzik türü. Çoğu, gitar dersi alıyor, Kadıköy'deki Akmar Pasajı'na takılıp Rock'la daha iç içe yaşama imkanı buluyor."

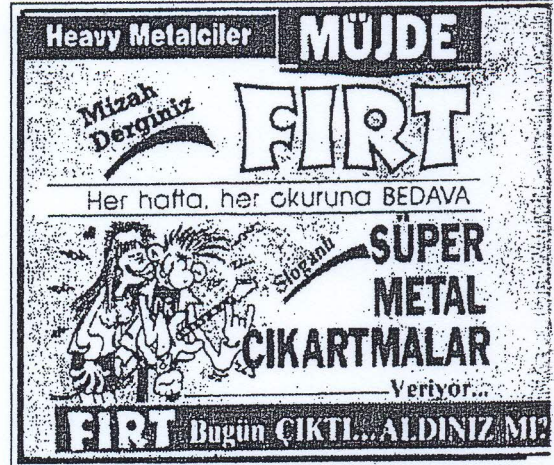
Şekil 10:

"Geliyor, bunlar geliyor...", *Milliyet*, 2000.
Alt başlık: "Gelecek sezon yine her şey mubah. Ufak tefek ayrıntılar ise devrim yaratacağına benziyor. Genel stil şöyle özetlenebilir. 80'lerin rocker kılıklı pop havası."

Günümüzde de marj dışı gençlik kültürleri, hem mekan olarak yoğunlaşmaya devam etmekte hem de bireylerin kişisel tercihlerine ve "ahlaki değerlere" göre tekrar biçimlenmektedir. 2008 yılında Akmar Pasajı'na yakın bir mekanda satış yapan bir firma çalışanı ile yapılan röportajda, 1980'lerdeki muhafazakar normların baskınlığı karşısındaki "sınırlı" farklılaşmanın bazı izlerini görmek hala mümkün. Diğer yandan "Amerikan kültürünün Türkleştirilmesi" anlayışıyla, tasarımlara kendi kültürel sembollerimizin yerleştirilmesi ticari kaygıların bir başka göstergesi olarak ön plana çıkmaktadır. "Forus Mağazası'ndan Ömer Faruk Şenbakan minyon yapılı kızların büyük bedenli erkek kıyafeti aldıklarını, artık 5XL (XXXXXL) bedenli tişörtler ürettiklerini belirtiyor. Şenbakan'ın "tamamen ithal bir moda" eleştirisine, Pislick mağazasından tişört tasarımcısı Kurtuluş Birgören yanıt veriyor: "Biz bu Amerikan kültürünü Türkleştiriyoruz. Tasarımlara cami, ay yıldız gibi motifler koyuyoruz. Fatih Bakioğlu (Pislick mağazası) ise kıyafetler belden düşüp müşteriler çevreden tepki almasın diye pantolonların bellerini vücuda oturttuklarını ifade ediyor."¹⁵ Bu noktada

¹⁵ Çelebi, Müge. "Amerikan Kültürü Türkleşiyor - Kadıköy Hip-hop Pazarı" (Röportaj), <http://www.milliyet.com.tr/2008/01/27/pazar/paz01.html> (Çevrimiçi: 30.05.2012).

her ne kadar “ithal modayı taklit etmeye karşıt bir tavır” sergilense de farklılıklar/ özgünlükler/zıtlıklar altüst edilerek, “düzen” içinde karmaşık bir “anlamsızlığa” bürünmektedir. Dolayısıyla gündelik yaşamın standartlarına ters düşen marj dışı kültürün içeriği cisimleştirilmekte ve zamanın koşullarına göre yeniden biçimlenerek modanın, “değişim için değişime olan ihtiyacına” bir cevap olarak boyut değiştirmektedir. Bu durum aynı zamanda marj dışı kültürlerin kendi “özgün ifadesinden/anlamından” tamamen kopuşunu da ifade etmektedir. Kadıköy Akmar Pasajı gençliği, marj dışı gündelik yaşamın düzene eklemlenmesini gösteren bir örnektir. Günümüzde siyasal anlamda arayışlar toplum düzeyinde sona ererken Akmar Pasajı gençliğinin temsil ettiği yaşam tarzı ve kültürü toplumsal parçalanmanın ve alternatifsizliğin bir ürünü olarak dini, etnik farklı kimlikler arasında da yaygınlaşmıştır. Sonuç olarak düzene bir alternatif getiremeyen, mevcut dünya düzenine karşıt yeni bir arayış söz konusu olmayıp düzen mutlaklaştığında, özgürleşme ancak yaşam tarzı düzeyinde ortaya çıktığı gibi bu özgürlük toplumsallığa karşıt bir anti kimlik belirtisi olmaktadır.

Kaynakça

- Ayan, Serhat, “Satanizm pasaj kapattırdı, Milliyet, 27.09.1999.
- Çelebi, Müge, “Amerikan Kültürü Türkleşiyor - Kadıköy Hip-hop Pazarı” (Röportaj), <http://www.milliyet.com.tr/2008/01/27/pazar/paz01.html> (Çevrim içi, 30.05.2012).
- Berman, Marshall, “Giriş: Modernlik - Dün, Bugün ve Yarın”, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, Çev. Ümit Altuğ - Bülent Peker, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.
- Fırat, Derya, “Rock Kazanı Dergisi ile Yapılan Röportaj”, *İstanbul’da Rock Hayatı - Sosyolojik Bir Bakış*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1995.
- Fırat, Derya, “Stüdyo İmge Dergisi”, *İstanbul’da Rock Hayatı - Sosyolojik Bir Bakış*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1995.
- Güldallı, Tolga, “Röportaj - Headbangers / Bülent”, *Erken Dönem Punk, Türkiye’de Punk ve Yeraltı Kaynaklarının Kesintili Tarihi 1978-1999*, Yay. Haz. Sezgin Boynik, Tolga Güldallı, Bas Yayın, İstanbul, 2007.
- Güldallı, Tolga, “Röportaj - Headbangers / Sercan”, *Erken Dönem Punk, Türkiye’de Punk ve Yeraltı Kaynaklarının Kesintili Tarihi 1978-1999*, Yay. Haz. Sezgin Boynik, Tolga Güldallı, Bas Yayın, İstanbul, 2007.

Güldallı, Tolga, "Röportaj - Mondo Trasho / Esat, Fanzinler", *Türkiye'de Punk ve Yeraltı Kaynaklarının Kesintili Tarihi 1978-1999*, Yay. Haz. Sezgin Boynik, Tolga Güldallı, Bas Yayın, İstanbul, 2007.

"Heavy Metalciler Müjde", *Milliyet*, 26.02.1990.

Hebdige, Dick, *Altkültür-Tarzın Anlamı*, Çev. Sinan Nişancı, Babil Yayınları, İstanbul, 2004.

"İşte Müzik İşte Eğlence", TV programı tanıtımı, *Milliyet/TV Magazin*, 11.08.1993.

Kopkind, Andrew, *Dressing Up*, Village Voice, 1979'dan aktaran Davis, Fred, "Anti-moda: Olumsuzlama Sürecinde Yaşananlar", *Moda, Kültür ve Kimlik*, Çev. Özden Arıkan, YKY, İstanbul, 1997.

Kutlukan, Mehmet, "Megapollerin Özürlü Çocukları", *İstanbul'da Rock Hayatı - Sosyolojik Bir Bakış*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1995.

Kutlukan, Mehmet, "Popüler Kültüre Yöneliş", (Trash Grubu ile röportaj), *İstanbul'da Rock Hayatı - Sosyolojik Bir Bakış*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1995.

Lüküslü, Demet, "Dönemin Siyasal Şiddetinin Aktörlerinden Biri Olarak Gençlik", (Röportaj), *Türkiye'de Gençlik Miti - 1980 sonrası Türkiye Gençliği*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

Omay, Elvan, "Rock Liselerde Çınlıyor / Haydi Gençlik Rock Rock Rock", *Milliyet*, 04.07.1996.

Özgüden, Doğan, "Her On Yıl Bir 68!", *Cogito*, Mayıs '68, Sayı: 14, İstanbul, 1998.

Sönmez, Ayşegül, "Geliyor, bunlar geliyor...", *Milliyet/Vitrin-Moda*, 22.07.2000.

Young, Tricia Henry, *Punk - Bir Altkültürün Oluşumu*, Çev. Hira Doğrul, Dost Kitabevi, Ankara, 1999.

YAVUZ İnci, «1980 sonrası dönemde marj dışı gründe-
lik yaşamın düzene eklenmesi: Kadıköy Akmar
Rasajı Gençliği», *Sosyologca*, sayı: 4, Temmuz - Aralık 2012,
s. 219-233.